

Yayın Kritiği

**Yazar: Jonathan Phillips, The Life and Legend of the Sultan Saladin,
Yale University Press, New Haven ve London 2019, ss. 496.**

Ahmet Enes Karakaya*
orcid/0000-0001-8426-1782

GİRİŞ

Selâhaddîn Eyyûbî 1138 yılında babasının bir dönem valilik yaptığı Tıkrît'te doğmuştur. (Şeşen, 2018, s. 54-56). Babası Necmeddîn Eyyûb ve amcası Esedüddin Şirkûh ile birlikte ilk gençlik yıllarını askerî bağlamda Zengî ailesi ordu safında geçiren Selâhaddîn Eyyûbî, gerek asker olma kabiliyetini gerekse de devrin ruhunu bu yıllarda kavramış gözükmetedir (Çekiç, 2020, s. 37-39). 12. Yüzyıl İslâm dünyasında Haçlı devletlerinin kurulduğu ve İslâm toplumuyla Haçlı ordularının aynı coğrafyayı farklı ideallerle paylaştıkları bir çağ olması münasebetiyle döneme ait eserlerdeki tarihi anlamlandırma da bu çekişme üzerinden şekillenmiştir. Haçlı Seferleri vasıtasıyla Ortadoğu'da yerleşerek İslâm dünyasında infiale yol açan Haçlı zihniyetinin bölgedeki tesirini kırarak tarihin seyrine yön veren Selâhaddîn Eyyûbî, bu bakımdan İslâm toplumu tarafından en nihayetinde ortaya çıkması umulan kahramanın, Batı içinse korku içinde beklenen efsanenin mümessili olmuştur.

Onun tarihi kimliğinin ön plâna çıkmasında Haçlılara karşı kazandığı zaferin varlığı kesin olmakla birlikte; Selâhaddîn'in şahsına münhasır ve bizzat biyograficisi (Bahâeddîn İbn Şeddâd) tarafından ifade edildiği şekliyle toplumun beklentilerine cevap veren bir İslâm komutanı olmasının da etkisi vardır. Nitekim Selâhaddîn Eyyûbî ile çağdaş olan Bahâeddîn İbn Şeddâd'ın "*Ben; Haçlıları engelleyen, iyilik ve adalet bayrağını yükselten, din ve dünya maslahatını tesis etmeye hizmet eden, zaferden zafere koşan, sarsılmaz imanı ile İslâm ve Müslümanlara*

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, ahmetkarakaya@istanbul.edu.tr

hizmet etme görevini üstlenen, Beytül Makdis'i müşriklerin ellerinden kurtaran, iki harem hizmetçisi efendimiz Sultan Ebül Muzaffer Yusuf b. Eyyûb b. Şadi'nin efsane gibi görünen ama gerçek olan günlerini gördüğüm zaman, geçmişlerin anlattıkları harika benzeri haberleri doğruladım” (Şeddad, 2015, s. 37) ifadeleri, buldukları dönemde dahi onun haiz olduğu hususiyetleri sebebiyle efsanevî bir kahraman olarak görülme ihtimalinin varlığını da teyit etmektedir.

Haçlı Seferleri diğer taraftan Doğu ve Batı medeniyeti arasında İslâm ve Hıristiyanlık ana başlığı altında birçok unsuru barındıran savaşlar ve mücadeleler silsilesidir. Ortaçağ Tarihi kapsamında oldukça önemli bir yer tutan Haçlı Seferleri mahiyeti bakımından sadece Ortaçağ'ı değil günümüzü dahi şekillendirici bir etkiye sahiptir. Batı Roma'nın yıkılmasından sonra Hıristiyanlığın Avrupalı devletlerce temsil edilmek istendiği dönemde gerçekleşen bir istila süreci olan Haçlı Seferleri, sadece kendi ideolojik, siyasî ve kültürel varlığını değil aynı zamanda hedefindeki İslâm dünyasının aynı dinamiklerini de bilelemiştir. İslâm toplumu, Avrupa merkezli gerçekleşen bu istila faaliyetleri neticesinde yaşadığı çok yönlü tehdidin bertarafı için şahsında mündemiç olan vasıflara haiz bir kurtarıcı figürün ortaya çıkarma ihtiyacı hissetmiştir. İmadeddin Zengî'nin 1144'te Urfa'yı Haçlılardan geri alması (Runciman, 2008, C. II, s. 193-195) İslâm dünyasında Haçlılara karşı mücadelede ihtiyaç duyulan sultanların varlığını göstermekle birlikte sonrasında yapılacak fetihler için gerekli birikimi sağlamıştır. Eyyûboğulları ilk dönemlerini Zengîlerin askerî sistemi içerisinde çeşitli görevler alarak geçirdiklerinden Haçlılar karşısında muzaffer olma yolunda edinilen tecrübeler Selâhaddîn Eyyûbî'nin daha sonra kurduğu hanedanlığa tevarüs etmiştir. Haçlılara karşı Zengîlerle başlayan ağır tazyikat ve fetih hareketi Selâhaddîn Eyyûbî tarafından Haçlı Seferleri'nin görünürdeki nihâî hedefi olan Kudüs'ü Haçlılardan geri alınmasıyla taçlandırıldığında, gerek Haçlı muhayyilesinde gerekse de İslâm dünyasında önemli, biraz efsanevi ve çokça da şekillendirilmeye açık bir tarihi figür meydana getirmiştir. Bunun en açık göstergesi aradan geçen yüzyıllara rağmen hala Batı edebiyatında, Doğu siyasetinde, Ortadoğu politiğinde ve kahramanlık hikâyelerinde Selâhaddîn Eyyûbî'nin işleniyor oluşudur. Çalışmaya konu edilecek *The Life and Legend of the Sultan Saladin* isimli eserin de Selâhaddîn Eyyûbî ve onun faaliyetlerinin silsile halinde günümüze kadar gelen tesirlerini anlamaya yönelik olması bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

The Life and Legend of the Sultan Saladin

Tarihi süreçte Avrupa'da Doğu ile ilgili algıların şekillenmesinde önemli politik bir malzeme olarak görülen Haçlı Seferleri'nin post-modern dönemde bile dünya siyasetini yönlendirmek isteyen uluslararası güç merkezleri tarafından kullanılması, yüz yıllar boyunca Selâhaddîn Eyyûbî'ye dair hayranlığın Batı'nın tarih yazımında, edebi literatüründe ve kamuoyu nezdinde var olmasına engel olamamıştır. Selâhaddîn Eyyûbî, İslâm dünyasının merkezinde bulunan ve

Müslümanlar için son derece kutsal olan Kudüs'te yaklaşık bir asırdır hayatta kalmayı başarabilen Haçlı Krallığı'na son vermiş olmasına rağmen Batı'da saygı ve hayranlıkla karşılanan bir lider olmuştur. Selâhaddîn'e karşı İslâm dünyası ve Doğu toplumunda aksi beklenmeyen bu tutumun yüzyıllar boyunca Hristiyan dünyasında da devam etmiş olması konu ile ilgili olanlar açısından oldukça ilgi çekici ve dikkate değerdir. Selâhaddîn'in şahsında gerçekleşen bu durum, galibiyet için her şeyini ortaya koymaya hazır bir medeniyete karşı telafi edemeyecekleri bir zafer kazanılsa bile yüzyıllar boyunca düşman tarafından takdir görebilmenin mümkün olduğunu göstermiştir.

Tanıtımını yaptığımız bu eser, mensubu olduğu Batı toplumunda Haçlı Seferleri'nin oluşturduğu yansımaları tarih süzgecinden geçirerek birçok çalışmaya imza atmış bir yazarın ürünüdür. Kitap Batılı bir tarihçinin kaleminden çıkmış olması dolayısıyla Selâhaddîn Eyyûbî'ye yönelik olan Batı'daki hayranlığın arka plânını Sultanın biyografisi üzerinden yansıtmayı amaçlamakla birlikte onun askerî, dinî ve siyasî gibi sahip olduğu birçok rolü üzerinden Avrupa'da ortaya çıkarılmış gerçek bir portresini çizmeye çalışmaktadır.

The Life and Legend of the Sultan Saladin isimli çalışma, önsöz, giriş, birçok alt başlığı ihtiva eden iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Eserin önsözünde (Preface, ss. xix-xxiv), Haçlı Seferi ifadesinin Amerika'daki 11 Eylül saldırı sonrası kullanılan anlamına dönüşümüne dek geçirdiği sürecin kısa bir açıklamasını yaparak (ki böylesi bir terör saldırısının İslâm'ın ve cihad duygusunun alevlenmesiyle ilişkilendirilmesi Hristiyan dünyada Ortadoğu tarih yazımını da yeterince şekillendirmiştir (Cleveland, 2015, s. viii).) Selâhaddîn Eyyûbî'nin bu ifadeyle hangi bağlamda değerlendirilebileceğine dair tarihi referanslar verilmiştir. Eserin önsözünden itibaren Avrupa ve Avrupalıların iskânından sonra Amerika kıtasında kurulan yeni düzenin karşılaştığı bazı problemlerde Haçlı kavramının güncel duruma karakterize edilip gündemde tutulduğuna vurgu yapılarak Haçlıların nihâî hedefini geri dönüşü olmayacak bir biçimde ellerinden alan Selâhaddîn'e duyulan saygının nedeninin ne olabileceği okuyucuya sorgulatılmaya çalışılmıştır.

Eserin giriş kısmında (Introduction, ss. 1-8) yazar, günümüze Selâhaddîn Eyyûbî'nin Doğu ve Batı'da siyaset, edebiyat ve din gibi birçok alanda hâlâ tesiri olması sebebiyle çalışmasını kaleme almasında ilham olan güncel konulardan bahsetmektedir. Yazar aynı zamanda bu kısımda verdiği bilgilerle okuyucuya çalışmasının ilerleyen kısımlarında cevaplarını kendisinin bulacağı soruların zihinlerde oluşmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan eseri okuyan kişinin birinci bölüme başlamadan zihninde oluşabilecek soruların şu şekilde olması muhtemeldir:

1. Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ün kurtarılmasına hayatını adayan bir figür olmasına rağmen Batı'da kendisine ve hatırasına saygı duyulan kutsal bir savaşçı olarak nasıl görülebilmıştır?

2. Kudüs'ü fethetmesinden kaynaklı olarak Selâhaddîn Eyyûbî İslâm dünyasında önemli bir kahramandır. Fakat İslâm âleminde olduğu kadar Hristiyan dünyası için de son derece kutsal kabul edilen bu yerin fethine karşı Batı'da

Selâhaddin Eyyûbî nasıl olmuş da ulvî seciyeleri takdir edilen kıymetli, tarihi bir karakter olarak değer bulabilmiştir? Selâhaddîn'in hangi özellikleri gerektiğinde Kudüs için canından malından ve sevdikleri her şeyden vaz geçerek kendini papalığın tüzel kişiliğine teslim edebilen Batı toplumunun efkâr-ı umumisinde sıra dışı bir yere konumlanabilmiştir.

3. Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethi ile beraber Hristiyan âleminin Müslümanlara yönelik yaşadığı Stockholm sendromu (kendini rehin alana hayranlık duyma) Sultanın şahsında mı ortaya çıkmıştır, yoksa Batı âleminin Selâhaddîn'e yönelik bakış açısı tamamen onun şahsiyeti üzerinden mi şekillenmiştir?

Bu soruların cevabı eseri bitirdiğimizde zihin dünyamızda tek yönlü cereyan etmemektedir. Yani Selâhaddin'in kimliği onun şahsıyla alakalı olduğu kadar O'nun nasıl algılandığıyla da yakından alakalıdır.

Eserin "Selâhaddîn'in Hayatı" (The Life of Saladin, ss. 11-308) isimli ilk bölümü hem fiziki yapısı hem de muhtevası açısından eserin diğer bölümlerinden ayrılmaktadır. Bu bölümde içerisinde kısmi olarak Birinci Haçlı Seferi olaylarından başlayıp Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethi de dâhil olmak üzere askerî faaliyetleri hakkında kronolojik bir sırayla bilgilerin olduğu 21 adet alt başlık mevcuttur.

Bu bölümde Kudüs'ün fethinden önce Ortadoğu'da İslâm dünyasının siyasî konumu değerlendirilerek Selâhaddîn Eyyûbî'nin yetiştiği ailenin Zengî hanedanlığı ile ilişkisi ele alınır. Böylelikle Selâhaddîn'e sirayet edecek olan tecrübelerin bölgenin mevcut şartları altında Haçlı meselesiyle nasıl olgunlaştığı okuyucuya aktarılmaya çalışılır.

Çalışmanın bu kısmında, Urfa Haçlı Kontluğu'nun İmâdeddin Zengî tarafından fethedilmesine giden süreçte yürütülen siyasetin değerlendirilerek fethin İslâm ve Hristiyan dünyasındaki etkilerinin kritik edildiği bir ortamda büyüyen Selâhaddîn'in gençliğindeki girişimleri, gelecekteki faaliyetlerine zemin oluşturması bakımında ele alınarak işlenir. Diğer taraftan bu bölümde Nûreddin Mahmud Zengî'nin attığı askerî adımlar sayesinde Kudüs'ü fethetmek için gerekli olan manevî şevkin İslâm dünyasında tedrici olarak birikmesi eserde üstü örtülü bir şekilde verilebildiğinden Selâhaddîn'in siyasî hayatının ilk yıllarına zemin oluşturan olayların anlatıldığı kısımlar ile kıyaslamalar yapılabilmektedir. Böylelikle Zengîlerin de katkısıyla İslâm dünyasında biriken fetih arzusunun yıllar sonra Selâhaddîn Eyyûbî'ye yansımaları değerlendirilir. Bu değerlendirme Selâhaddîn Eyyûbî hakkında oldukça doğru ve diğer pek çok kaynakta da üzerinde durulan bir gelişim evresinin açıklanmasıdır.

Birinci bölümde Kudüs'ün fethine giden süreç ve fetih sonrasında yaşanan konular değerlendirildiğinde Selâhaddîn Eyyûbî'nin siyasî dehasının entelektüel kişiliğiyle birleşiminden dolayı düşmanlarının da takdir ettiği bir tablo ile karşılaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu kısımda yapılan değerlendirmelere göre Selâhaddîn, çoğu zaman işgal için düşmanların dahi kabul edeceği meşru zeminin hazırlanmasına sebep olacak zekice adımlar atabilmiştir.

İlk bölümde konu edinilen bu hususlar her ne kadar eserin diğer kısımlarındaki bağlamdan farklı gibi gözükse de, burada anlatılan kronolojik olayların Selâhaddîn Eyyûbî'nin askerî, siyasî, dinî ve edebî yönünü nasıl şekillendirmiş olabileceğini okuyucuya düşündürülebildiği için eserin ilerleyen kısımlarıyla insicamın sağlanabildiği başarılı bir kurgulamanın yapıldığı söylenebilir.

Eserin “Ölümünden Sonrası” (Afterlife, ss. 309-386) şeklinde başlıklandırılan ikinci bölümü, Selâhaddîn Eyyûbî'nin kaynaklarda geçen tarihi varlığından bağımsız olmamak kaydıyla zamanla nasıl şekillendirildiğini gösteren beş ayrı alt başlıktan meydana gelmektedir. Bu bölümde Doğu ve Batı açısından farklı algılanan Selâhaddîn Eyyûbî'nin yukarıdaki kısımlarda akla getirilen sorulara cevaplar verilmeye çalışılmaktadır. Eserde bu sorulara Haçlı Seferleri döneminden itibaren farklı şekillere bürünerek günümüze kadar gelen siyasî olayların Ortadoğu, Avrupa ve Amerika üzerindeki yansımaları göz önüne alınıp geniş bir perspektiften bakılması gerektiği yansıtılmaktadır.

Yazara göre zihinlerde hayranlık duyulan Selâhaddîn Eyyûbî portresi, zaman içinde oluşturulan edebi ürünlerin bir neticesi olsa da onun bu konuma gelmesinin somut tarihi temelleri vardır. Tarihi arka planlardan birisi Batı'nın Selâhaddîn'e yönelik tutumundan kaynaklanmaktadır. Batı'nın tutumu ise karşısına konumlandığı düşmanın kıymetini artırarak onu muhatap olan kendisinin değerini yüceltme ihtiyacından ileri gelmektedir. Bu durum özellikle Kudüs'ü geri almak ve Selâhaddîn ile savaşmak için Haçlı Seferi'ne katılan Arslan Yürekli Richard'ın 13. yüzyılda konu edinildiği hikâyelerde Sultanın yüceltilmesiyle açıkça görülebilir. Bu sebeple Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethinden sonra Haçlılar tarafından yapılan girişimlerde yaşanan başarısızlıkların faturası, daha sonra ortaya çıkan edebi ürünlerde üstü kapalı bir şekilde kaybedene değil bilinçaltlarındaki sultanın üstünlüğüne kesilmiştir.

Yazar, Kudüs'ün fethinin Avrupa'da oluşturduğu infial ateşi söndükçe edebi ürünlerdeki anlatıların şeklinin de değiştiğini ve Haçlıların zihninde Selâhaddîn'in eşi görülmemiş zaferleri yaşayan bir fâtih olarak belirginleşmeye başladığını ima etmektedir. Selâhaddîn sadece Kudüs'teki Haçlı Krallığı'nı değil, aynı zamanda Batılıların içlerinde duran değersiz, katledilesi düşman profilini de yıkmıştır. Selâhaddîn Eyyûbî bu yeni profilde ise cömert, dürüst, inançlı ve entelektüel bir düşman olarak belirmeyi başarmıştır. Yani Selâhaddîn'in şahsında bulunan fakat Haçlılarla Müslümanlar arasında yaşanan mücadelede ön plana çıkmayan özellikleri, Kudüs'ün fethedildiği ilk dönemlerde Batı'da öncelikli bir konumda olmasa da sonraları adeta ekilen bir tohumun yeşerip kötüleşmesi gibi Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasî, sosyal ve psikolojik durum nedeniyle detaylandırıldıkça kâmil bir Selâhaddîn portresini netice vermiştir.

Eserde Batı edebiyatının başyapıtlarından olan Dante'nin İlahi Komedyası'ndan verilen örnekle Selâhaddîn'in konumu, Hristiyan dünyasında Sultan'a yönelik bakış açısını gayet iyi tasvir eder. Nitekim Selâhaddîn Hristiyanlık açısından bakıldığında küfürdedir. Üstelik dinî bir referansı olan Haçlıları kılıcıyla kutsal saydıkları beldede bertaraf etmiştir. Tüm bunlara rağmen erken dönem

Avrupa edebiyatında Selâhaddîn Eyyûbî, Batı'nın hayranlık duyduğu erdemlere sahip olduğundan cennete girememiş olsa da kâfirlerin layık olduğu cehennem azabından âzâdedir. Avrupa edebiyatında Selâhaddîn'i ayrıcalıklı bir yere konumlandıran özelliklerinden biri de onun muzaffer bir komutan olmasına rağmen bulunduğu konuyla ters orantılı olarak sade bir hayat sürmesi ve alçakgönüllü olmasıdır. Onun bu durumunun özellikle 16. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa edebiyatında vurgulanıyor olması eserde yazar tarafından açıkça söylenmese de dönemin mevcut yönetimlerine yönelik hicvi yansıttığını okuyucuya hissettirmektedir. Eserin bu kısmı Osmanlı dönemindeki idareye yönelik eleştirel yaklaşımların da benzer ürünlerde Selâhaddîn'in kullanılarak ortaya koyulmaya çalışılmasıyla çapraz bir şekilde okunabilir. Nitekim Osmanlı yönetiminde Sultan Abdülhamid'e yönelik yapılan eleştirilerin birisinde muhalifleri tarafından onun istibdatçı olarak görülen yönetimi vaktiyle İslâm dünyasını adaletle yöneten Selâhaddîn'in idaresiyle kıyaslanmıştır. Biri Kudüs'ü feth eden diğeri ise muhafaza için mücadele eden iki İslâm sultanının kıyaslanması, Selâhaddîn'in sadece Avrupa'da değil İslâm toplumunda da sonraki yüzyıllarda da mevcut siyaset gündemini bu yönüyle işgal ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu eleştirinin bir tiyatro eserinde dile getirilmesi ise oldukça manidardır (el-Haddâd, 2012).

Yazar, Osmanlı Dönemi'ndeki tarih yazımında da Batı'daki örneklerle benzer biçimde Selâhaddîn'in ulvî seciyelerinin askerî yönü kadar konu edinerek ele alındığını kaydetmektedir. Yazar, Selâhaddîn'in Osmanlı tarih yazıcılığında Avrupa'daki mitsel örneklerin dışında Büyük İskender portresinin sultanlara çizdiği cihanşümül lider misyonunu da ifa ettiğini okuyucuya yansıtmayı başarmıştır. Yazara göre Doğulu tarihçiler açısından Selâhaddîn'in ele alınan diğer bir özelliği de Fâtîmîlerin karşısında elde ettiği başarılarından kaynaklanmaktadır. Yani Selâhaddîn'e Doğu dünyasından bakış, onun sadece Haçlılar ile olan mücadelesi ve üstün meziyetleri üzerinden değil, aynı zamanda Ortadoğu'da gerçekleştirdiği dinî, siyasî ve ekonomik politikaları penceresinden de daha geniş bir şekilde tasvir edilmiştir. Emperyalist güçlerin tazyiki altında ayakta kalmaya çalışan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde özellikle Ortadoğu'da Selâhaddîn Eyyûbî portresinden istifade edilmeye çalışıldığı vurgulanır. Hatta Napolyon'a karşı Mısır'ı savunan Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın ismiyle Mısır'la özdeşleşmiş Hz. Yusuf ve Selâhaddîn'in künyesinde bulunan "Yusuf" adının benzerliği nedeniyle yapılan savaflara anlam katıldığı örneklenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi bölgede karşısındaki güçleri Haçlı olarak nitelendirmeye çalışan çeşitli grupların da aynı minvalde kurtuluşlarına sembol olarak Selâhaddîn portreleri oluşturmaya çalıştığı eserde okuyucuya aktarılmaktadır. Yazara göre Selâhaddîn Eyyûbî, Batı ya da Doğu fark etmeksizin olayları kendi yönlerine yansıtmaya çalışanların kullandıkları yanardönerli bir ayna misalini andırmaktadır. Bu sayede Selâhaddîn Eyyûbî, tarihte düşmanlarının dahi kendisine hayranlık duyabildiği nadir bir örnek halini almıştır.

Eserin bu bölümünde ayrıca, önsöz ve girişteki gibi Haçlı Seferleri'nin yakın tarihteki etkileri yer yer tartışılmış ve Amerika'daki 11 Eylül saldırılarına kadar Selâhaddîn Eyyûbî'nin politik olarak Batı dünyasında nasıl dönüştürülerek çıkarlar

uğruna kullanıldığı resmedilmeye çalışılmıştır. Bölümün sonlarına doğru çeşitli zamanlarda birçok millet tarafından Haçlı Seferleri'nin referans yapılarak çıkarların meşrulaştırılmaya çalışıldığı aktarılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan bu bölümde Batı'nın istilacı tavrının Ortadoğu'daki direnç mekanizmasını doğal olarak tetiklediğini, bu sebeple gazeteden kitaba, sinemadan görsel sanatlara ve şarkılara kadar birçok alanda Selâhaddîn Eyyûbî'nin bölgedeki direnişi ve zaferi simgeleyen bir yüz haline geldiği söylenmektedir.

Sonuç (Conclusion, ss. 387-392) kısmında yazar, Selâhaddîn Eyyûbî'nin tarih yazımında yönlendirilmeye ve çeşitli amaçlar için kullanılmaya açık bir tarihe sahip olduğunu ifade etmekle beraber kaynaklardaki anlatılara bağlı olarak örnek almaya ve takdir edilmeye müsait bir biyografisi olduğunu da söyler. Yazara göre Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethederek İslâm beldesi yapması, Avrupa'nın Haçlı organizasyonu gibi toplu faaliyetini kırabilmesi, şahsi meziyetleri, Fâtimî Halifeliğini ortadan kaldırması gibi döneminde yaptığı faaliyetlerle perçinlediği şahsiyetini; Avrupalıların Haçlı olarak her zaman bölgeye tekrar gelebilecek olma potansiyeliyle sonraki zamanlarda da uzun yıllar medeniyetlerin zihninde olumlu ve canlı bir örnek olarak var edebilmiştir.

SONUÇ

Haçlı Seferleri, gerek İslâm dünyasında gerekse de Hıristiyan dünyada kendi perspektiflerinden değerlendirilen savaşlar, etkileşimler ve dönüşümler silsilesinin tarihçesidir. Bu süreç içerisinde İslâm dünyasında sivrilerek ön plana çıkan komutanların/sultanların içinde hiç şüphesiz Selâhaddîn Eyyûbî'nin yeri oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü Hittîn zaferi sonrasında Haçlıların elinden almış olması onu İslâm dünyasının muzaffer komutanı yaparken Haçlı dünyasının da korkuyla karışık saygı duyduğu bir konuma yükseltmiştir. Haçlı Seferleri tarihinde seferin başlangıç emeli olan Kudüs'ün Haçlılarca alınmasından sonra tekrar Müslümanlarca fethi Selâhaddîn eliyle gerçekleştiğinden böylesi büyük bir zaferin Sultanın şahsında ölümsüzleştirildiğini görmekteyiz. Bu algıyla birlikte Selâhaddîn Eyyûbî biyografileri çok fazla sayıda üretilmiş olsa bile halen daha fazlasının yazılabileceğini, oldukça ilgi çeken romanlarının cezbedici yanının (Scott, 2016; Çamuroğlu, 2011; Ali, 2013) ve onun karakterize kişiliğinin dönemin siyasetinde mevcut idareyi hicvetme lüksünün çağlar değişse de geçmediğini bu eseri bitirdiğimizde görmekteyiz.

Sonuç olarak eserin, hem günümüze tesir eden muhteviyata sahip olması, hem de Kudüs'ün fatihi ve İslâm kahramanı olan Selâhaddîn Eyyûbî'nin Batı merkezli bir sistemden nasıl görüldüğünü ayrıntılarıyla aktarabilen, konuya vukûfiyetli bir yazarın kaleminden çıkmış olması dolayısıyla okuyucusuna geniş bir bakış açısı kazandıracığı kuvvetle muhtemeldir. Çalışmanın sınırları Haçlı Seferleri döneminin de ötesine geçerek günümüzü kapsayacak bir şekilde

çizildiğinden kitabın tercümesinin yapılarak Türkçeye kazandırılması ülkemizdeki Türk tarih çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ali, T. (2013). *Selâhaddin'in Kitabı*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Yayınları.

Bahâeddîn İbn Şeddâd. (2015). *Selahaddin-i Eyyubi*. çev. M. Selim Bilge. Diyarbakır: Lîs Yayınları.

Cleveland, W. L. (2015). *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Yayınları.

Çamuroğlu, R. (2011). *Sultan Selahaddin el-Kürdi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Çekiç, A. (2020). *Kudüs'ün Gölgesinde Eyyûbî-Haçlı İlişkileri 1171-1250 (Savaş, Diplomasi ve Braiş)*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

el-Haddâd, N. S. (2012). *Âdil Sultan*. haz. mesud Serfiraz-Semih Gezer. İstanbul: Avesta Yayınları.

Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. C. II. Ankara: TTK.

Scott, W. (2016). *Selahaddin Eyyubî ve Arslan Yürekli Richard*. çev. Mehmed Halid. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Şeşen, R. (2018). *Selâhaddin Eyyûbî ve Dönemi*. İstanbul: Bile Kütür Sanat Yayınları.